

Hebreeuws in de Breestraat

Albert van der Heide

Op vrijdag 20 januari 2012 werd de Nederlandse openbare ruimte opnieuw verrijkt met een Hebreeuws opschrift. Het is maar een kleintje, maar wel een met diepe wortels in de geschiedenis van ons vak.

يوسف سقالغر
JOSEPH
SCALIGER
יוסף סולמי

1540-1609

IN DIT HUIS BEHEERSTE
ÉÉN MAN MEER TALEN DAN
WIE OOK IN EUROPA

Het pand Breestraat 113 te Leiden werd van 1594 tot 1609 bewoond door een wereldberoemde en nog steeds befaamde geleerde: Josephus Justus Scaliger (1540-1609). Scaliger was een Fransman die zich een telg achtte van het adellijke geslacht Della Scala uit het middeleeuwse Verona, Italië. Vanwege zijn grote roem werd hij in 1593 naar de jonge Leidse universiteit gehaald om daar voor een mooi salaris en in volledige vrijheid beroemd te blijven en zo stad en universiteit luister bij te zetten.

Zoals het nu de natuurwetenschappelijke waarnemingen zijn die de grenzen van het menselijke kennen verleggen, zo waren in Scaligers tijd talen de hoogst geschatte middelen tot uitbreiding van wetenschappelijke kennis. Wie talen kende, had toegang tot de documenten waarin de mensheid haar waarnemingen en ervaringen had vastgelegd. En kennis is macht.

Scaliger legde zich er vooral op toe de geschiedenis in zijn macht te krijgen en te doorgronden in welke volgorde de gebeurtenissen uit het verleden hadden plaats gegrepen. Hij las daarvoor alle geschiedenissen, kronieken en kalenders waar hij de hand op wist te leggen en slaagde erin om sluitende chronologie op te stellen. Aan hem hebben we te danken dat we de gebeurtenissen van de eeuwen voor en na Christus in een begrijpelijk verband kunnen zetten.

Scaliger sprak Frans (en Latijn), schreef Latijn (en Frans), en kende ‘natuurlijk’ ook Grieks en Hebreeuws. Dat was in zijn tijd normaal voor een geleerde, maar Scaliger was er wel heel goed in. Maar hij ging verder en leerde ook Aramees, Syrisch, Ethiopisch, Arabisch, Turks, Perzisch, allemaal ten dienste van de historische tijdrekenkunde, en vast ook omdat hij het leuk vond. Zo nam hij bijvoorbeeld uit pure nieuwsgierigheid naar de eigenaardigheden van het idioom van de Babylonische Talmoed een joodse talmoedist in dienst, die helaas maar kort leefde. Hoewel we niet precies weten hoe goed hij al die talen kende, was (en is) iedereen het erover eens dat hij in de meeste ver voor lag op zijn tijdgenoten, en in de combinatie was hij uniek. De handschriften en ‘oosterse’ boeken (dat waren vooral Hebreeuwse) die hij voor zijn studie verzamelde, vermaakte Scaliger aan de Universiteit, en zo kon het gebeuren, bijvoorbeeld, dat het enige complete handschrift van de Jeruzalemse Talmoed in twee massieve delen aan de Leidse Witte Singel wordt bewaard. Een prachtig bezit!

Uit onvergankelijke dankbaarheid voor dit legaat – en zeker ook vanuit een besef van het nut van goede ‘public relations’ – nam het ‘Scaliger Instituut’ het initiatief tot het plaatsen van een plaquette op de gevel van het voormalige woonhuis van Scaliger, geheel toevallig ook nog een boekhandel. Genoemd instituut is niet heel lang geleden opgericht om het gebruik van de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek te bevorderen. De tekst van de plaquette wil dan ook vooral Scaligers talenkennis benadrukken en het fraai uitgevoerde opschrift is – waarschijnlijk onbedoeld – voor de voorbijgangers ook nog eens een zachte herinnering aan het feit dat Neêrlands bloed gelukkig nooit van vreemde smetten vrij is geweest. Bovenaan staat een Arabische transcriptie van de naam Josef Scaliger (يوسف سقالغر), die dan volgt in fraaie Romeinse kapitalen. Daaronder staat een Hebreeuwse vertaling van die naam, door Scaliger zelf ooit neergekrabbeld: יוסף סולמי, indien gevocaliseerd: יוֹסֵף סוּלְמִי – ‘die van de trap, Della Scala’, gelatiniseerd: Scaliger.